

JURIDISKA FAKULTETEN

YTTRANDE

Diarienummer
V2025/1515

Datum 2025-09-26

Adressat
JustitiedepartementetJuridiska fakultetsstyrelsen
Torvald Larsson, universitetslektor
Martin Sunnqvist, professor

Remiss: Stärkt skydd för domstolarnas och domarnas oberoende (SOU 2025:56)

Ju2025/01097

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, som har anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande. Yttrandet har utarbetats av universitetslektor Torvald Larsson och professor Martin Sunnqvist.

Övergripande synpunkter

Juridiska fakultetsstyrelsen välkomnar förslagen i betänkandet och instämmer i att det är angeläget att domarnas ställning regleras utifrån konstitutionella snarare än arbetsrättsliga utgångspunkter (s. 182-209). Denna förändring är viktig för att domarnas oavhängighet och opartiskhet ska garanteras, framför allt på ett principiellt men även på ett såväl praktiskt som symboliskt plan. Förflyttningen av rättsreglerna från ett rättsområde till ett annat medför konsekvenser som drar åt lite olika håll, men sammantaget är det fråga om en principiellt viktig förstärkning av skyddet för domarnas oavhängighet (s. 609-613).

Någon ändring av förfarandena för icke ordinarie domare ska enligt förslaget inte göras. Det kan visserligen finnas goda skäl att ha en annan ordning för icke ordinarie domare, som är under utbildning och som ännu inte har fått den särskilda, konstitutionellt skyddade ställning som ett ordinarie domarämbete innebär. Dock måste en avvägning göras så att å ena sidan andelen icke ordinarie domare är

tillräcklig för att tillgodose det framtida behovet av ordinarie domare, men å andra sidan bör andelen icke ordinarie domare inte vara större än detta behov. Detta hänger samman med att garantierna för oavhängigheten och opartiskheten riskerar att urvattnas om andelen ordinarie domare är alltför liten. Detta bör beaktas vid dimensioneringen av domstolarna när det gäller antalet anställningar som ordinarie respektive icke ordinarie domare (jfr s. 374).

Domaransvarsnämndens konstitutionella och förvaltningsrättsliga ställning bör förtydligas

En central fråga i betänkandet handlar om den föreslagna Domaransvarsnämndens konstitutionella och förvaltningsrättsliga ställning. Utredningen föreslår att Domaransvarsnämnden ska organiseras som en förvaltningsmyndighet under regeringen (s. 223). Samtidigt anser utredningen att det är viktigt att säkerställa nämndens oberoende och opartiskhet. Utredningen föreslår därför att bl.a. sammansättningen, omröstningen och förfarandet i nämnden regleras i lag, något som, enligt utredningen, innebär att regeringens utrymme att styra myndigheten kraftigt begränsas (s. 246). Vidare föreslås att Domaransvarsnämnden inte ska stå under Justitiekanslerns tillsyn (s. 244).

Fakultetsstyrelsen delar utredningens bedömning att Domaransvarsnämnden bör organiseras på ett sådant sätt att dess oberoende och opartiskhet säkerställs. Fakultetsstyrelsen välkomnar därför att grundläggande frågor om bl.a. dess sammansättning och organisation regleras i lag. Fakultetsstyrelsen vill samtidigt framhålla att Domaransvarsnämndens ställning som förvaltningsmyndighet under regeringen enligt grundlag – 12 kap. 1 § regeringsformen – rättsligt sett kommer att innebära att det föreligger ett lydnadsförhållande mellan regeringen och nämnden, även om detta lydnadsförhållande är underkastat vissa viktiga begränsningar, se bl.a. 12 kap. 2 § regeringsformen. Fakultetsstyrelsen anser att det finns anledning att i det fortsatta lagstiftningsarbetet ytterligare klarlägga vad lydnadsförhållandet enligt 12 kap. 1 § regeringsformen skulle innebära för Domaransvarsnämndens konstitutionella och förvaltningsrättsliga ställning.

I detta sammanhang bör det övervägas att avskaffa ordningen att domstolarna och de särskilda myndigheter som framöver ska finnas inom domstolsväsendet (Domstolsstyrelsen, Domarnämnden och Domaransvarsnämnden) ska ha en ”instruktion”, detta då denna rubrik inte återspeglar dessa myndigheters särställning (s. 245-246).

Partsförhållandet vid överklagande

En annan fråga handlar om partsställningen i domstol vid överklagande. Utredningen bedömer att i domstol bör klagandens motpart vara den som har varit part i lägre instans, alltså i Domaransvarsnämnden (s. 302). Det innebär enligt utredningen att den berörda domaren och JO är de som bör stå som varandras motparter i domstolsprocessen (s. 305). Mot den bakgrunden har utredningen övervägt om det i den föreslagna lagen om domstolar och domare bör föreskrivas ett uttryckligt undantag från 11 § lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen). I 11 § ärendelagen föreskrivs att om en enskild överklagar en förvaltningsmyndighets beslut, är förvaltningsmyndigheten motpart till den enskilde sedan handlingarna i ärendet överlämnats till domstolen. Utredningen har dock kommit fram till att en sådan föreskrift vore överflödig: ”Visserligen är Domaransvarsnämnden en förvaltningsmyndighet, men dess beslut i sådana tvåpartsärenden som det här är fråga om är att jämställa med domstolsavgöranden och således inget förvaltningsmyndighetsbeslut i den mening som avses i bestämmelsen” (s. 305). Fakultetsstyrelsen gör här en annan bedömning än utredningen. Av 11 § ärendelagen framgår som sagt att om en enskild överklagar en förvaltningsmyndighets beslut, är förvaltningsmyndigheten motpart till den enskilde sedan handlingarna i ärendet överlämnats till domstolen. Eftersom Domaransvarsnämnden föreslås vara en förvaltningsmyndighet och nämnden fattar beslut som första instans innebär det enligt ordalydelsen i 11 § ärendelagen att den kommer att inta ställning som den enskildes motpart vid en överklagandeprocess. Om avsikten är att så inte ska vara fallet, bör detta föreskrivas uttryckligen i den föreslagna lagen (jfr 2 § ärendelagen).

Skriftlighetskravet när ordinarie domare säger upp sig

7 kap. 13 § tredje stycket i den föreslagna lagen om domstolar och domare innebär att andra styckets krav på skriftlighet för att en domares begäran om att anställningen ska upphöra inte ska gälla justitieråd. Detta är en regel som kommer från lagen om offentlig anställning (s. 534-536 och 655-656).

Lagförslaget som helhet hänger samman med grundlagsändringar som bl.a. syftar till att förebygga risken för olika typer av maktmissbruk, och därför ska antalet justitieråd och justitierådens avgångsålder mer detaljerat regleras i lag och grundlag. I nu aktuellt betänkande behandlas med samma inriktning frågor om avsättning av domare. Att mot den bakgrunden behålla en möjlighet för justitieråd att avsäga sig sina ämbeten muntligen framstår inte som konsekvent utan öppnar för risker för missbruk. I den fortsatta beredningen bör övervägas om inte samma regler bör gälla för justitieråd som för övriga ordinarie domare, dvs. ett krav på skriftlighet.

Lagtekniska kommentarer

5 kap. 2 § lagen om domstolar och domare

I 5 kap. 2 § 3 i den föreslagna lagen om domstolar och domare står: ”en ledamot vara eller ha varit ordinarie domare utan befattning som domstolschef”. Tanken torde vara att det ska vara fråga om en ordinarie domare utan domstolschefsansvar (jfr s. 230 och SOU 2023:12 s. 439). Det är viktigt att inte bara chefsperspektivet finns företrätt utan att det också finns en ordinarie domare utan chefsansvar med i nämnden. Så gott som alla domstolschefer har dock en gång varit ”ordinarie domare utan befattning som domstolschef”. För att säkerställa att en ”vanlig” ordinarie domare finns med bör det i stället stå antingen ”en ledamot vara eller ha varit ordinarie domare utan att ha eller ha haft befattning som domstolschef” eller ”en ledamot vara eller ha varit ordinarie domare utan att ha eller ha haft befattning med chefsansvar”. I den fortsatta beredningen bör det närmare övervägas vilket alternativ som ska väljas, beroende på om enbart domstolschefer eller även andra chefsdomare ska uteslutas från just detta uppdrag.

5 kap. 4 § lagen om domstolar och domare

Formuleringen ”presidenten för Svea hovrätt” bör ersättas med ”presidenten i Svea hovrätt”.

7 kap. 1 och 3 §§ lagen om domstolar och domare

7 kap. 1 § tredje stycket lagen om domstolar och domare är skrivet på ett svårbegripligt sätt. Att skillnaden mellan justitieråd och övriga ordinarie domare har ett samband med att en anställd har en avgångsskyldighet respektive att en anställning upphör automatiskt (se s. 403, 405, 611 och 647) borde gå att uttrycka på ett tydligare sätt. Till exempel kan frågorna hanteras i motsatt ordning: ”Ett justitieråd är skyldigt att avgå från anställningen vid utgången av den månad då justitierådet fyller 69 år. Andra ordinarie domares anställning upphör automatiskt vid utgången av den månad då domaren fyller 69 år, om inte anställningen har förlängts.” Motsvarande gäller avfattningen av 3 §.

Enligt delegation

Torvald Larsson

Martin Sunnqvist